

від норми, інтенсивніше впливає на емоції і гостріше сприймається людиною.

3.3. Виявлені оцінно марковані семи, очевидно, корелюють із домінантними цінностями англomовного та україномовного співтовариств в аналізованій сфері у кінці XX – на початку XXI століття.

4. Перспективи дослідження.

Видається перспективним зіставний аналіз та опис оцінних неологізмів сфери економіки та бізнесу із залученням більшої кількості мов. Актуальною науковою розвідкою також постає діахронічне дослідження, що дозволить вивчити особливості поповнення словникового складу зіставляваних мов, зокрема аналізованої сфери, оцінними інноваціями на різних етапах розвитку цих мов.

Література

Англо-русский словарь новых слов и словосочетаний (рубеж столетий) / Сост. Ю.А.Зацный. – Запорожье: Запорожский государственный университет, 2000. – 243 с. *Віняр Г.М., Шпачук Л.Р.* Словник новотворів української мови кінця XX століття. – Вип. 2. – Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет, 2002. – 181 с. *Зацний Ю.А., Янков А.В.* Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник. Словник. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 360 с. *Мазурик Д.В.* Нове в українській лексиці: Словник-довідник. – Львів: Світ, 2002. – 130 с. *Нелюба А., Нелюба С.* Лексико-словотвірні інновації (2004-2006): Словник. – Х.: Майдан, 2007. – 144 с. Нові слова та значення: словник / Ін-т укр. мови НАН України; уклали: Л.В.Туровська, Л.М.Василькова. – К.: Довіра, 2009. – 271 с. *The Oxford Essential Dictionary of New Words*, ed. by E.McKean. – Oxford. – New York: Oxford University Press, 2003. – 334 p.

УДК 811.112

ПАВЛЕНКО Л. В.

(Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України)

СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСКУРСИВНОГО АКТУ "ПІДХОПЛЕННЯ" В ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

У статті окреслено основні шляхи і способи синтаксичної організації дискурсивного акту "підхоплення" за допомогою простого і складного речення з урахуванням процесів еліпсациї та парцеляції.

Ключові слова: дискурсивний акт, підхоплення, діалогічне мовлення, репліка-стимул, репліка-реакція, синтаксична організація.

Павленко Л. В. Синтаксическая организация дискурсивного акта "подхват" в диалогической речи. В статье обозначены основные пути и способы синтаксической организации дискурсивного акта "подхват" с помощью простого и сложного предложения с учетом процессов эллипсиса и парцелляции.

Ключевые слова: дискурсивный акт, подхват, диалогическая речь, реплика-стимул, реплика-реакция, синтаксическая организация.

Pavlenko L. V. The syntactic design of the discourse act "catching" in dialogic speech. The paper outlines the main ways and means of syntactic design of the discourse act "catching" by means of the simple and complex sentences taking into consideration processes of ellipsis and parcelling.

Key words: discourse act, catching, dialogic speech, incentive remark, response remark, syntactic design.

Дискурсивні акти "підхоплення" поширені у діалогічному мовленні. Діалог безпосередньо пов'язаний з усним мовленням. Розмова між двома особами складається з відносно коротких уривків усного тексту і відбувається без попередньої підготовки. Співрозмовники, висловлюючись, одночасно сприймають чуже мовлення і реагують на нього. Через те тут найчастіше використовуються неускладнені синтаксичні одиниці, неповні й еліптичні, парцельовані конструкції тощо.

Об'єктом цієї статті є дискурсивний акт (ДА) "підхоплення", а **предметом** – його синтаксична організація в англomовному діалогічному дискурсі. **Мета** статті – з'ясування специфіки синтаксичних побудов в зазначеному ДА.

Дискурсивний акт є такою одиницею мовленнєвої діяльності, що становить будь-який комунікативний акт будь-якої іллокутивної сили і будь-якої структури, що актуалізується в інтеракції та має на меті виразити своє ставлення до пропозиційного змісту репліки свого

комунікативного партнера з метою здійснити на нього епістемічний, персуазивний чи сугестивний вплив упритул до вербального втручання в його мовленнєві ходи [Приходько 2010а, с. 103; Приходько 2010б, с. 85].

Дискурсивний акт "підхоплення" за своєю суттю є респонсивною реплікою отримувача інформації на ініціальну репліку її відправника з метою підтримки, відхилення чи заперечення пропозиційного змісту повідомлюваного. ДА "підхоплення" передбачає наявність щонайменше двох учасників спілкування, які у ході інтерактивного обміну міняють свої комунікативні ролі, поперемінно виступаючи то мовцем, то адресатом. У результаті такого обміну репліка-стимул і репліка-реакція хоч і утворюють певну діалогічну єдність, але часто мають різну інтенціональну настанову. Відповідно до характеру зміни комунікативних ролей можна говорити щонайменше про три види підхоплень: завершеної репліки (ПЗР) / "плавна" зміна ролей (1, 2, 5, 6, 10, 11, 14, 15, 17), незавершеної репліки (ПНР) / зміна ролей після паузи (3, 7, 8, 16) і перебиви (ПП) (4, 9, 12, 13, 18).

Синтаксична структура ДА "підхоплення" (символ $\hookrightarrow$) має свої характерні риси, зумовлені специфікою діалогічного спілкування, частиною якого є цей акт. Для його оформлення використовуються різні синтаксичні одиниці: просте непитальне (20%) і просте питальне речення (11%), складнопідрядне (19%) і складносурядне (16%) речення, еліпсис (18%), парцеляція (16%). Для тактик "прийняття" і "неприйняття" характерне вживання всіх цих типів синтаксичних структур, а при тактиці "невизначеність" трапляється лише питальне речення. При прийнятті повідомлюваного просте непитальне та елептичне речення активно вживаються у всіх типах підхоплень, а при неприйнятті частіше зустрічаються парцельовані структури, тоді як при невизначеності найчастішим є застосування питальних речень (Таблиця 1). Тому є підстави вважати, що існують певні преференції у використанні синтаксичних одиниць, пов'язані з функціонально-семантичною типологією актів "підхоплення".

Таблиця 1.

**Продуктивність синтаксичних структур
у ДА "підхоплення" при різних комунікативних тактиках**

Тип синтаксичної структури	Комунікативні тактики									Разом
	прийняття			неприйняття			невизначеність			
	ПЗР	ПНР	ПП	ПЗР	ПНР	ПП	ПЗР	ПНР	ПП	
Просте непитальне речення	5%	4%	3%	5%	-	3%	-	-	-	20%
Просте питальне речення	-	-	3%	-	-	3%	-	5%	-	11%
Складнопідрядне речення	4%	5%	3%	4%	-	3%	-	-	-	19%
Складносурядне речення	4%	4%	3%	-	3%	2%	-	-	-	16%
Еліпсис	4%	4%	7%	-	3%	-	-	-	-	18%
Парцеляція	5%		6%	-	5%	-	-	-	-	16%
Разом	22%	17%	25%	9%	11%	11%	-	5%	-	100%

Речення розглядається як одиниця синтаксичного рівня, яка є змістовно, комунікативно, граматично та інтонаційно завершеною [Селіванова 2006, с. 517]. Більшість дослідників схильні до поаспектного вивчення речення у триєдності форми, змісту і функції [Приходько 2003, с. 86], тобто у триєдності структурного, семантичного і функціонального аспектів [Halliday 1994, р. 314; Givón 1993, т. 2, р. 17]. У будь-якому разі провідну роль у синтаксичному оформленні ДА "підхоплення" відіграє синтаксичний зв'язок, який, власне, і регулює процес комунікації: „Без нього ми не могли б передати ніякого зв'язного змісту. Наше мовлення було б простим викладенням образів та ідей, нічим не пов'язаних між собою. Саме синтаксичний зв'язок робить речення живим організмом, і саме в ньому міститься його життєва сила” [Теньєр 1988, с. 23].

Просте речення є основним матеріалом для побудови складних речень. Воно

розглядається як мінімально значуща одиниця, якій властиві цілісність, безперервність синтаксичних зв'язків, завершеність, автономність [Михайлова 2007, с. 63]. Синтаксичне значення є важливим компонентом комунікативного значення, його фундаментом, а комунікативне, у свою чергу, є суттєвим для формування у мовців абстрагованих ментальних схем синтаксичних утворень [Алефиренко 2005, с. 246-248].

Серед основних видів аранжування ДА "підхоплення" фігурують усталені типи речень – поширене і непоширене, ускладнене і неускладнене, питальне і непитальне. На останньому доцільно зупинитися окремо. Непитальні пропозиції (розповідні та окличні) містять у собі повідомлення, спрямовані на того, до кого вони звернені: той, хто говорить чи пише, має інформацію і передає її іншому. Питальні речення у своїй первинній функції містять пошук повідомлення. Мовець інформує про те, що він хоче отримати інформацію.

Просте непитальне речення є однією з активних синтаксичних побудов, що використовується для оформлення ДА "підхоплення". Маючи здатність набувати вигляду як мінімальної структурно необхідної, так і поширеної або ускладненої синтаксичної одиниці, таке речення сприяє реалізації підхоплення завершеної репліки (1) і підхоплення-перебивів (4) при прийнятті та неприйнятті (2), а також підхоплення незавершеної репліки лише при прийнятті (3). Пор.:

(1) - *I suppose so. Rather distinguished of them, though, to die in evening dress.* ↪ *And you grew up with Ernie* /R. Parker/;

(2) - *I am always ready to help you.* ↪ *But your help is too expensive always to me* /A. Rose/;

(3) - *It was Ralf. He –* ↪ *He propositioned you*, Etta guessed /S. Weltworth/;

(4) - *She wouldn't have been able to concentrate on her work, anyway. I know if one of my boys got sick at school –* ↪ *Lila would take care of everything* /J. Arnold/.

Прості непитальні речення пов'язані з інформаційним обміном без спеціального запиту щодо нової, суттєво важливої інформації, бо вони самі її містять. Ускладнення або поширення простих речень, що вживаються в ДА "підхоплення", відбувається за рахунок парантез і вставних конструкцій. Парантезами можуть виступати синтаксично відокремлені звертання (5), стверджувальні кліше (6). Пор.:

(5) - *But this is the wife for you. She is a good and true woman. No man could ask for better. I, Felipe Mayorez, tell you that.* ↪ *And you are right, old friend*, Sebastian said gravely /L. Gordon/;

(6) - *Your mother and your sister – Jan, is it? – were there too*, he said. *They sent messages to you.* ↪ *They fussed, you mean*, she guessed /R. Donald/.

Вживання парантезних конструкцій сприяє акцентуванню інформації, створює певний контакт між комунікантами, відбиває бажання привернути увагу, пояснити свій комунікативний вчинок. Іллокутивна сила парантез як максимально короткого, економного й ефективного засобу компресії інформації полягає у можливості керування процесом сприйняття [Мецлер 1990, с. 32]. За допомогою парантез мовець реалізує прагматичну настанову – доводить до отримувача інформації оцінку чи інші характеристики ситуації, що приводить до формування бажаного ставлення до певної події чи явища в адресата.

Просте питальне речення використовується в ДА "підхоплення" у трьох своїх іпостасях – загальній (7), спеціальній (8) і диз'юнктивній (9). Пор.:

(7) - *I can't find any information...* ↪ *News about this accident?* said he carefully /M. Binchy/;

(8) - *It was funny the way he looked at us, like ...* ↪ *Like what?* /A. Christie/;

(9) - *I'll be hardworking and diligent. I'll become the best student and you'll be proud of your son. You –* ↪ *You must be the brightest, mustn't you?* /T. Brain/.

Вони виступають конструктивними елементами підхоплення незавершеної репліки при тактиці "невизначеність" і перебивів при прийнятті й неприйнятті. У підхопленні незавершеної репліки стратегічна роль питальних речень полягає в пом'якшенні можливого негативного ефекту, що дозволяє мовцеві нейтралізувати силу критичного висловлення у репліці-стимулі та реалізувати свої інтенції. З точки зору характеру очікуваної відповіді питальні речення неоднорідні: відповідь може підтверджувати або заперечувати істинність висловлення, повідомляти нові дані. Завдяки своїй спрямованості на отримання інформації,

питальні речення виступають як компонент поєднання реплік, призначений для діалогічного обміну інформацією. Адресант, звертаючись до свого співрозмовника, як правило, має на меті отримати не просто будь-яку реакцію, а саме, очікувану, тобто, коли він висловлює свою точку зору, то і від адресанта вимагає, щоб інформація подавалася повно та аргументовано, чому значною мірою сприяють складні синтаксичні структури.

Складні речення являють собою єдність двох і більше предикативних одиниць і відповідних семантичних пропозицій, що виражають відношення між денотативними ситуаціями і призначені для функціонування як єдине комунікативне ціле. Вони являють собою комплексні конструкції, між предикативними частинами яких встановлюються координативні (паратакис) або субординативні (гіпотакис) відношення [Приходько 2002, с.8-9].

Складне речення-підхоплення уможливорює ефективно відтворювати логіко-сміслові зв'язки, які мовець фіксує в позамовній дійсності. Особливо ефективними тут є складнопідрядні конструкції у вираженні підхоплень завершеної репліки і перебивів. Для цього в нагоді стає гіпотакис зі з'ясувальними (10) та каузальними клаузами – умовними (11), причинними (12), наслідковими (13) та ін. Пор.:

(10) - *Most of the people I meet don't ever remember that. Or they've forgotten.* ↗ *Or they think you mean Korea or even Vietnam* /E. O'Neill/;

(11) - *If the natives are hostile, supplied Jake, then speak in a foreign language to confuse them.* ↗ *And if they are really horrible and throw stones at you, then never let them see that you mind, finished Nicole* /D.H. Lawrence/;

(12) *Years in the village were the happiest in our life and –* ↗ *But I know that you were living in poverty* /A. Rose/;

(13) - *We met two years ago –* ↗ *I can't believe that you could live together happily* /A. Rose/.

Паратактичне підхоплення зумовлюється впевненістю мовця в зацікавленості адресата предметом розмови. Тому помітною рисою тут є аналогове використання складносурядних побудов у репліці-стимулі та в репліці-підхопленні, між якими встановлюється асиндетичний зв'язок. При цьому репліка-реакція віддає перевагу єднальним (14) і протиставним (15) конструкціям. Пор.:

(14) - *For what it's worth, I've never met anyone quite like you, either.* she said. ↗ *And you hope you never do again* /J. Osborn/;

(15) - *I'll never forgive you for that.* ↗ *And I, she said biting, will never forgive you for your part in this* /L. Gordon/.

Використання паратактичних конструкцій у ДА "підхоплення" зумовлюється впевненістю мовця у зацікавленості адресата щодо предмета розмови, його готовності не тільки підтримати інтеракцію, а й додати кластери нової інформації. Передача додаткової інформації уможливорюється завдяки лаконічним простим реченням, довжина яких може збільшуватись внаслідок прозорої синтаксичної структури, що сприяє оптимальному трансферу інформації. Як вважає А. Сеше, „ми розмовляємо мовою повсякденного життя і не любимо ускладнювати вираження своїх думок більш, ніж це необхідно. Більш прості реченнєві форми подекуди значно краще виконують своє завдання, ніж суворо логічні граматичні конструкції” [Сеше 2003, с. 32].

Для вербального аранжування ДА "підхоплення" релевантні й синтаксичні процеси, що зумовлюють різного роду трансформації його форми, змісту й функції. Серед них активними є еліпсація та парцеляція. Перша пов'язана зі спрощенням реченнєвої структури, друга – з її ускладненням.

Як відомо, сутність еліпсису полягає у вилученні з речення структурно необхідного компонента з метою надати йому (реченню) більшої виразності, динамічності, уникнути повторів [Александрова 2008, с. 5; Wilder 1995, р. 25]. При цьому пропуск одного або кількох членів синтаксичної конструкції легко доміслюється, відновлюється в контексті або ситуації. Продуктивними моделями еліпсації в репліках-підхопленнях є ті, що мають пряме відношення до предикативного ядра – насамперед підмета і присудка (16), та які можна вилучити окремо

або обидва разом.

(16) - *Many people are striking in London ...* ↪ *About million as I know/W. Storm/.*

Така структура пов'язана зі специфікою діалогічного мовлення, де умови безпосереднього контакту комунікантів визначають постійне заощадження вербальних ресурсів, а зміст невиражених компонентів легко відновлюється через ситуацію. З цієї причини еліпсация не виявляє будь-якої вибірковості стосовно типу підхоплення.

Натомість *парцеляція* тяжіє до свого використання у складному реченні, де вона може повною мірою експлікувати мотиви, настанови та інтенції ДА "підхоплення". Парцелюватися можуть як головні, так і другорядні члени, яким властивий відтінок додаткового повідомлення. Парцелят є завжди постпозитивним стосовно того слова, до якого відноситься. Він уточнює, конкретизує, пояснює, подає додаткову інформацію. Тому лінгвістична сутність парцеляції полягає у членуванні структури речення на декілька відокремлених синтагм, одна з яких "різко акцентована і сильно рематизована" [Языкознание 2000, с. 369].

Парцеляція характерна для підхоплень завершеної репліки (17) і перебивів (18) при тактиці прийняття та для підхоплень незавершеної репліки при неприйнятті. Пор.:

(17) - *It's rather a relief to talk about it – we haven't even mentioned it since it happened. But Star killed Peter.* ↪ *Because she crashed the car /R. Parker, p. 115/;*

(18) - *She offered it yesterday and I said I would think it over –* ↪ *in the garden, in the bloody romantic summer night /E. Richards/.*

При інтерпретації висловлення повний смисл парцельованого речення виявляється лише в контексті репліки-стимулу, що пов'язано з потребами дискретного вираження складної думки, адже відокремлений член є зрозумілішим, виразнішим і прозорішим.

Відтак є вагомим підстави вважати, що зазначені преференції пов'язані з функціонально-семантичною типологією ДА "підхоплення". Інформація у ДА "підхоплення" подається таким чином, що репліка-стимул дає повідомлення, яке розвивається, посилюється, узагальнюється, уточнюється і отримує емоційне забарвлення в репліці-підхопленні.

Висновки. Синтаксична організація ДА "підхоплення" демонструє широкі можливості варіювання різних його типів, де продуктивними аранжувальними засобами виступають прості та складні речення, а також формально модифіковані конструкції. При цьому структура й семантика репліки-підхоплення виявляє доволі сильну залежність від структури й семантики репліки-стимулу.

Перспективи цього дослідження полягають у подальшому детальному вивченні синтаксичної організації ДА "підхоплення".

Література

- Александрова В. Г. Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичного речення в сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / В. Г. Александрова. – Одеса, 2008. – 20 с. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики: монография / Н. Ф. Алефиренко. – М.: Гнозис, 2005. – 326 с. Мецлер А. А. Прагматика коммуникативных единиц / А. А. Мецлер. – Кишинева: Штиинца, 1990. – 103 с. Михайлова О. В. Просте речення в давньоанглійській мові: синтаксичний, семантичний, когнітивний і комунікативний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Михайлова О. В. – Харків, 2007. – 206 с. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові / А. М. Приходько. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 292 с. Приходько А. Н. Синтаксис естественного языка в фокусе когнитивно-дискурсивной парадигмы / А. Н. Приходько // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2003. – № 609. – С. 84-89. Приходько А. Н. Дискурсивные акты: прагмасемантика и прагматипология / А. М. Приходько // Когніція, комунікація, дискурс: [междунар. сб. науч. трудов / ред. И. С. Шевченко, В. И. Карасик]. – Харьков: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010а. – № 1. – С. 101-122. Приходько А. Н. Дискурсивные акты vs речевые акты как единицы коммуникативной деятельности / А. М. Приходько // Язык. Текст. Дискурс: [науч. альм. Ставропол. отд. РАЛК / под. ред. проф. Г. Н. Манаенко]. – Ставрополь: СГПИ, 2010б. – Вып. 8. – С. 83-93. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с. Сеше А. Очерки логической структуры предложения / А. Сеше. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 222 с. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер; [пер. с фр., редкол.: Г. В. Степанов (предисл.) и др.; вступ. ст. и общ. ред. В. Г. Гака]. – М.: Прогресс, 1988. – 656 с. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд.]. – М.: Большая Рос. энцикл., 2000. – 688 с. Givón T. English Grammar: A function-based introduction / T. Givón. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1993. – Vol. I. – 318 p.; Vol. II. – 363 p. Halliday M. A. K. An Introduction to Functional Grammar / M. A. K. Halliday. – [2nd ed.]. – L.: Longman, 1994. – 434 p. Wildern Ch. Some Properties of Ellipsis / Ch. Wilder // Geneva Generative Papers. – 1995. – No. 2. – P. 23-61.